

Reflexiók Lukács György életművének aktualitásáról és a vallástörténetről

A *Délmagyarország* február 22-i száma Lukács József-akadémikus két érdekes előadására hívta fel a figyelmet. Az egyik előadás a „Korunk kérdései Lukács György munkásságában” témájú előadás-sorozatban hangzott el az „Ontológia” és az elidegenülés kapcsolatáról. A másik előadás pedig a Collegium Artium vallástörténeti szekcióján hangzott el: „A világ vallási térképe előtt” — a világvallások történeti-földrajzi hátteréről és napjainkra gyakorolt hatásuk szemszögéből.

Örvendetesnek mondható az, hogy egészséges „arukapcsolás” történt itt az egyetemi-főiskolai oktatókat és a politikai szervezetek előadóit foglalkoztató kérdések felvetése mellett az egyetemi hallgatóságunkat érdeklő kultúrtörténeti összefüggések felvázolása között. A két előadást nem pusztán az előadó személye kapcsolta össze, hanem a napjaink társadalmi-ideológiai problémáira adott marxista- és vallásos világnézetű válaszok értékelése.

Napjaink értelmezéséhez nem kerülhetjük meg Lukács György filozófiai-esztétikai- és politikai örökségét. Ez azonban mind a társadalomtudományok, mind az irodalomelmélet számára hosszabb távú kritikai feldolgozó munkát jelent, mint a divattá váló centenáriumi megemlékezések szerkesztett ünnepjei.

A szellemi származásához előadás-sorozat kezdeményezett a megyei MSZMP Oktatási Igazgatósága és a helyi TIT Szervezet, az előadásokhoz a színhelyet a Somogyi Könyvtár új épülete biztosítja. A sorozat megtervezésében és lebonyolításában — a szervezők közül — joggal emelhetjük ki dr. Besenyi Sándor munkáját.

A tavaly szeptembertől induló előadás-sorozatban a budapesti filozófusok mellett a szegedi Lukács-olvasókör tagjai is közreműködnek. Az elhangzott előadásokból azokat a gondolatokat emelem ki, amelyek leginkább jelzik Lukács György filozófiai kutatásainak újdonságát, valamint gazdag munkásságát és tapasztalatait.

Dr. Besenyi Sándor nyitotta meg a sorozatot „Lukács György és a marxizmus reneszánsza” című előadásával, melyben elemezte a „marxizmus reneszánsza” társadalmi-ideológiai feltételeit. Ennek lényege az, hogy a kelet-európai megkésztettség ellenhatásaként a szocializmus politikai eszközökkel kívánta megvalósítani a társadalmi igazságosságot. A 60-as évek ideológiai kibontakozásakor ezért Lukács György programja: „...vissza Marxhoz és előre korunk problémáinak megoldásához...” lett, amelyet a szocializmus gyakorlati reformjával és a marxista elmélet megújításával kívánt realizálni.

Knopp András — az MSZMP KB osztályvezető-helyettese — „Lukács György helye a magyar szellemi életben” című előadása során felhívta a figyelmet, hogy Lukács tevékenysége az ideológiai küzdelmek keretében állt. Ezek fel-tárása bepillantást nyújthat számunkra nemcsak napjaink ideológiájá vitáiba, hanem a munkásságunk dilemmái is megfogalmazódtak a Lukács körülü vitákban. Lukács György a kritika-önkritika gyakorlatával is — a történeti-taktikai tévedéseinek elismerése mellett — fellépett a marxista elmélet valóságfeltáró-átalakító szerepéért az 1920–30-as évek vitáiban és a szocialista fejlődésünk során is egészen az 1968-as gazdasági mechanizmus kibontakozásáig.

Dr. Sziklai László — az MTA Lukács-Archívumának igazgatója — Lukács 30-as évekből filozófiai tevékenységének és faszizmus bírálatának méltatása mellett ismertette a hazai Lukács-kutatás helyzetét és feladatait. A Lukács-Archívum: a hazai és nemzetközi kutatások megfigyelését összekötő az irodalmi hagyaték-levelezés gyűjtésével és filológiai feldolgozását is végzi. Lukács György kb. tízezer könyvet — köztük számos könyvritkaságot — hagyományozott az MTA részére. Munkásságának kiterjedtségét számszerűen mutatja 133 könyv kézirat, 283 cikk, 91 előszó, 67 interjú anyaga és hozzávetőlegesen tízezer levél. Ezek kritikai és történeti feldolgozása századunk történetéről szerzett tudá-

sunkat is elmélyítheti, mert Lukács kapcsolatot állt a hazai és nyugati humanista polgári gondolkodókkal, a nemzetközi munkásságával pártjaival és történelmi személyiségeivel.

Dr. Szabó Tibor — a szegedi Lukács-olvasókör vezetője — Lukács elméleti-gyakorlati munkásságán belül a demokratizmus probléma újragondolási kísérleteivel foglalkozott. Vizsgálódásai arra irányultak, hogy a demokrácia újraértelmezése mi-képpen tükrözi a szocializmus egyes korszakainak társadalmi problémáit és politikai dilemmáit? Lukács a taktikai visszavonulásai ellenére a demokrácia társadalmi-emberi értékeinek nemcsak kutatója volt, hanem dolgozott politikai-kulturális megvalósításuk feltételein. Lukács szerint a „marxizmus reneszánsza” és a reformpolitika együttes elengedhetetlen a szocialista társadalom építéséhez, de szerepet játszhat a kapitalista elidegenülés manipulációs formáinak leküzdésében is.

Az „Ontológia” elidegenedés problematikájában ezek a manipulációs jelenségek szélesebb összefüggésben jelennek meg Lukács József előadásában. A kapitalista elidegenülés új formái a vallást nemcsak szervezetenként gyengítették meg, hanem a technika- és mítoszokkal növelték az egyének orientációs zavarait. A társadalmi- és egyházi hierarchiából való kiábrándulás felélesztette a vallás szektariánus és etikai indíttatású irányzatait, jellegzetes térmeke volt ennek Jézus Krisztus mint szuper-sztár. Az új ideológiai jelenségekkel való marxista dialógus során az emberiség — avagy Lukács György terminológiájával a nembeliség — közös értékeit történeti fejlődésükben kell igazolni, utalt itt az emberi egyenlőségre, amely az öskörnyezet-ségben jelent meg, de mint érték része a marxizmusnak is. A Lukács szellemi örökség- a nembeliség vázlatát adta meg. Ezért Lukács József szerint a marxista filozófia még adós maradt az elidegenülést, létró kategóriákkal — mint például a személyiség és a külső világ elválasztásáról, vagy a szükséges tárgyasodás és az eldologiasodás közti különbségek kimutatásáról.

„A világ vallási térképe előtt” című előadás bevezetése során dr. Kocsondi András megnyitotta a Collegium Artium vallástörténeti előadás-sorozatát. Lukács akadémikus a világvallások térképét felrajzolva arra kereste a választ, hogy a társadalmi-teremtési környezet milyen vallási irányzatoknak kedvezett, hogyan tükrözödtek bennük még az emberen uralkodó társadalmi-teremtési erők? A vallásos világnézet erősödését napjainkban több tényezőre vezette vissza: a világiasodás (szekularizáció) hatása csökkent a fejlett országokban is. A vallások a társadalmi elidegenülésre — elsősorban az amerikai életformára — már nem alkalmazkodással, hanem sajátos erkölcsi-politikai módszerekkel reagáltak. A világra nyitott kapu becsukódása vitákat vált ki a haladó- és konzervatív vallási irányzatok között is — például napjainkban érezhetővé vált a felszabadítási teológia konzervatív kritikája.

Lukács akadémikus mindkét előadásában hangsúlyozta a személyiség védelmét attól, hogy saját anyagi-szellemi produktumai elváljanak tőlük és uralkodjanak rajtuk.

E rövid ismertetések alapján is láthatjuk filozófiai-ideológiai műhelyek fontosságát Szegeden. Kiaknázatlan lehetőségek vannak még a budapesti és vidéki felsőoktatási intézmények oktatóinak együttműködésében, de ugyanilyen fontos az oktatók, hallgatók közti órán kívüli párbeszédek is.

A műhelymunkák során szerzett tapasztalataim, az Olvasói is meggyőződhet arról, hogy a „vidéki értelmiség” helyzete csak földrajzi adottság, de egyben nem jelenthet kulturális lemaradást.

1. Dr. Lukács József: „Az elidegenedés problémája az Ontológiában.”

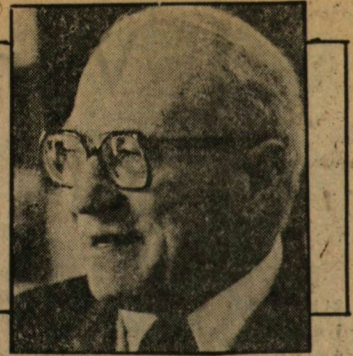
2. Dr. Sziklai László: „Lukács kutatások helyzete napjainkban.”

3. Dr. Szabó Tibor: „Lukács György a demokratizmusról.”

SIROKI DÉNES

Szegeden a 30-as évektől napjainkig

Beszélgetés dr. Szőkefalvi-Nagy Bélával

(Somogyi Levente felv.)

A negyven évvel ezelőtti, az egész ország, s benne városunk életében is gyökeres változásokat hozó eseményeket felidéző sorozatunkban ez alkalommal a kétszeres Kossuth-díjas, Állami-díjas dr. Szőkefalvi-Nagy Béla akadémikus, a Szegedi Akadémiai Bizottság elnökét kértük visszaemlékezésre, aki egyetemi hallgatóként, majd főiskolai és egyetemi oktatóként élte át Szegeden a harmincas évektől napjainkig terjedő időszakot, így sok érdekes információt kaptunk tőle nem csupán a háborús, hanem az azt megelőző és az azt követő korról egyaránt.

— A professzor úr Kolozsváron született. Mikor és hogyan került át Szegedre?

— A húszas évek végén két budapesti pedagógusképző intézmény összevonásával és Szegedre költöztetésével létrejött a Polgári Iskolaj Tanárképző Főiskola, a mai Juhász Gyula Tanárképző Főiskola elődje. A budapesti tanárok közül nem mindenki követte az intézményt Szegedre, így több tanszék megüresedett, köztük a matematika tanszék is. Erre édesapám, dr. Szőkefalvi-Nagy Gyula (1915 óta egyetemünk magántanára) nyert meghívást. Az ő addigi kolozsvári középiskolai tanári állása közben amúgy is meglehetősen bizonytalanul állt a városban, így 1929-ben áttelepültünk Szegedre. Jömagam a gimnázium két utolsó osztályának, valamint az egyetemnek az elvégzése és külföldi ösztöndíjak után 1939-ben ugyanezt a főiskolai tanszékét foglaltam el, miután édesapám közben az egyetem geometria tanszékének tanára lett. Ettől kezdve oktattam egyedüli matematikusként a főiskolán és ezzel párhuzamosan voltam az egyetem magántanára, míg 1948-ban rendes tanárként magam is nem kerültem az egyetemre.

— 1940-ben, Észak-Erdély visszacsatolása után édesapja visszatért a kolozsvári egyetemre. Ön azonban Szegeden maradt. Mi volt ennek az oka?

— Az ok nagyon egyszerű: a „Ferehc József Tudományegyetem” — jöjjél-visszaköltözött Kolozsvárra, a főiskola viszont itt maradt. Természetes, hogy az erdélyi származású egyetemi oktatók zömét Szegedről Kolozsvárra helyezték. Az egyetem „áttelepülése” úgy értendő, hogy bár jogi szempontból itt, Szegeden egy új egyetem jött létre, amely új nevet is kapott („Horthy Miklós Tudományegyetem”), gyakorlatilag, funkcióját, felszerelését, épületeit tekintve nem történt nagy változás. A hallgatók túlnyomó többsége Szegeden maradt, az oktatói gárda pedig kiegészült többek között a pécsi bölcsészkar megszűnése révén ide átjött professzorokkal.

— Jelentősnek mondható-e a háborús pusztítás a szegedi felsőoktatási intézmények tekintetében?

— Azt kell mondjam, hogy a budapestihez hasonlóan a pusztulás mértéke csekély. A Matematika Intézet könyvtára például — amely igen komoly értéket képvisel — pincében védelmet kapott az átmeneti időket. A főiskola könyvtára és egyéb felszerelése is csak kisebb veszteségeket szenvedett, amikor 1945 márciusában egy-két nap alatt kellett az intézmény épületeit kiürítenünk, katonai kórház számára. Embervesztés szempontjából Szegednek nagy szerencséje, hogy megúsza a nyilasuralt, hiszen még a kor-

mányzó proklamációja előtt, október 12-én bejöttek a szovjet csapatok. Szólni kell azonban arról, hogy 1944 folyamán származása miatt több kiváló tanárt is eltávolítottak az egyetemről, köztük Rusznyák Istvánt, a belklinikai professzort, Kalmár László matematikus tanárt pedig munkaszolgálatra vitték; szerencsére mindketten élve maradtak és értékes munkásságukat folytathatták (Rusznyák István 1945-től a budapesti egyetemen). Köztisztletben álló Mesterem, Riesz Frigyes professzor szegedi lakásába kényszerült visszavonulni; neki szerencsére nem esett testi bántódása.

— Ön, professzor úr, hol élte át ezeket a kritikus hónapokat?

— Szívpanaszaim miatt katonai szolgálatot szerencsére nem kellett teljesítenem. 1944. október elején a hatóságok kiürítést rendeltek el az egyetemet és a főiskolát is Budapestre költöztették, így családommal (egy és két éves kisgyermekünkkel) együtt Budapestre utaztunk, ahol előbb Budafokon, majd Budán egy barátom lakásában (de leginkább annak pincéjében) húztuk meg magunkat. A főváros felszabadulása után a szegedi oktatók és hallgatók zöme lassanként visszatért Szegedre, jömagam 1945. március 15-én, meglehetősen kalandos út során; gyalogosan, szekéren, tehernyúlattal. Családomért 3 hét múlva mentem vissza, akkor már vonattal. Az egyetem ekkor már formailag funkcionált; még 1944. novemberében felkérték a Szegeden maradt Riesz Frigyes, hogy lássa el a rektori teendőket, így neki nagy szerep jutott a folytonosság biztosításában. Az oktatás gyakorlatilag csak 1945. őszén vette kezdetét, amikor az oktatók és a hallgatók nagy része visszatérhetett.

— Milyen volt a hangulat az egyetemen a koalíciós időkben? Nagyobb volt-e a hallgatói közéleti-politikai aktivitás, mint manapság?

— Az általános hangulat a nagyfokú tenniakarás jellemezte. Olyanok is, akik azelőtt nem sokat törődtek a politikával, látva a változásokat, politikailag aktíválódtak, ha nem is feltétlenül mint valamelyik párt tagjai. Magam sem léptem be egyik pártba sem, ez azonban nem jelenti, hogy politikailag érzéketlen lettem volna vagy lennék. Az egyetemen a hallgatók sokat politizáltak, talán többet, mint ma. Később, a koncepciók perék a tömeges kiűlételemek a kulák-hajtsza és hasonló hatására a hangulat megfagyott, s ez érződött az egyetemen is. Tették a rosszabb közeget az a tény is, hogy az egyetemen egyes olyan emberek (is) felelős posztra kerültek, akiknek sem végzettségük, sem rátermettségük ezt nem tette indokoltá. Mindezek ellenére egy általános közérzet-görbét nem tudnék megfajlítani; ez más és más volna városunk, falunk, mások volnának

a minimumok és a maximumok. Annyi azonban mindenképpen érezhető volt, s főleg 1953-tól kezdve vált mind bizonyosabbá, hogy a kényszerfegyelmet tartó ellentmondások, törvénytelenségektől sem visszariadó politika révén ejtett sebek elgennyesedhetnek. A meglevő demokratikus módon megoldani meg sem kísérelt problémák társadalmunkat mélyebben megosztották, s ez lehetőséget adott az 1956-os tragikus események bekövetkezésének.

— Ön mint tudós, s mint aktív közéleti ember, hogyan látja az azóta megtett utat és a jelenkor problémáit?

— A hatvanas évek óta az országban egyetlen fejlődés, progresszió figyelhető meg. Ha a felszabadulást követően rövidesen sikerült volna hasonló feltételeket teremteni, s nem következett volna be az a nagyon ingadozó, ellentmondásos évtized, bizony sokkal előbbre tarthatnánk. Az alapvetően pozitív haladás mellett azonban negatív irányú tendenciák is megfigyelhetők: ezek közül a legégetőbbnek népesedésünk alakulását tartom, a születések számának csökkenését, a társadalom előregedését és a morális stagnálást, sőt visszafejlődés egyes jelenségeit.

— Egyetemünk bár korát tekintve aránylag fiatal, meglehetősen hanyatott sorsra tekinthet vissza, gondolok itt az ismételt költözésekre és névváltozásokra. Ön szerint mi az akadály illetve mi az esélye egy átfogó egyetemtörténeti munka megjelenésének?

— Mint tudjuk, a kolozsvári egyetem megalakulása óta (1872) a térségben három impériumváltás történt. 1920-ban az egyetem — Budapest érintésével — Szegedre költözött, 1940-ben, mint erről már szó esett, visszament Kolozsvárra, ahonnan 1945-ben ismét távozni kényszerült. Helyét Kolozsvárról újra a román egyetem vette át, de emellett egy új — magyar — egyetem is alakult: a Bolyai Egyetem. Később e két egyetem fuzionált Babes-Bolyai Egyetem néven, de a szegedi egyetem életében is történet lényeges változások, így az Orvostudományi Kar különválása és önálló egyetemé szerveződése. Ezek a tények komoly jogi és politikai problémákat vetnek fel egyetemtörténeti szempontból amelyek feloldásának feltételei még nem érettek meg. Természetesen addig is, míg a történelmi helyzet alkalmassá nem válik egy ilyen átfogó egyetemtörténet megírására, folyamatosan fel kell jegyeznünk minden, egyetemünket érintő lényeges eseményt, hiszen ezzel az utókorunk és önmagunknak egyaránt tartozunk. Talán gondolni lehetne a Szegedi Egyetemi Almanach 1921–1970 c. értékes mű (Szeged, 1971.) kiegészített újrakiadására vagy folytatására is.

SANDI ISTVÁN

Zenei naptár

Két teljesen elütő hangulatú eseményről számolunk be.

A Hanglezőklub az 58 évesen váratlanul elhunyt Várady Zoltán karmesterre emlékezett. Dr. Szűts István mélyen átérzett, átgondolt nekrológus mondott személyes élményekből, versekkel, gyászzenével.

Ugyanaznap este Vámosy Éva és Bárdi Sándor adott dalestet a Bartók Béla Művelődési Házban. „A szerelmes szerenádj” címmel. A daléneklés kissé

mostoha „műfaj”. Szegeden legalábbis évente alig akad egy ilyen jellegű előadás. Kötelező sajnálkozás helyett azonban inkább annak az elgondolkozató ténynek adunk helyet, hogy a műsorra csak mintegy 40 főnyi közönség volt kíváncsi. (Legalább kétszer annyian befértek volna a terembe.) Pedig a két művész (Pál Tamás zongorakísérettel) igazán színvonalas, jól összeválogatott programmal lépett pódiumra. Hallhatunk többek között Richard

Strauss, Dvorzak és Verdi dalaiból. Vámosy Éva egyenesen teljesítményt nyújtott. A legnagyobb sikert Verdi: A kéményseprő című dalával aratta (bár többször éreztük úgy: hangja teljesítőképeségének határain jár). Bárdi Sándor — nagyon szimpatikus — csaknem minden eredeti nyelven szólaltatott meg. Ő kissé nehezen melegegett be, de a jatekos hangulatú Ives-dalok tolmácsolásával emlékezetes pillanatokot szerzett.

—emté—